
KREDIT MODUL TIZIMIDA BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI O'QITISH SAVODXONLIK METODIKASI FANINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7876739>

Sotipoldieva Shoxista

Toshkent Amaliy fanlar universiteti

Pedagogika kafedraasi o'qituvchisi

Annotatsiya.

Filologik ta'limda talabalarning mustaqil oquv topshiriqlarini rivojlantirishda kredit-modul` tizimiga o'tishning amaldagi holati va istiqbollari, oliy ta'lim muassasalarini ilg'or jahon tajribalari asosida kredit-modul tizimining tamoyillari, ta'lim oluvchi, ta'lim natijalarini tan olinishi. Ta'lim traektoriyasini mustaqil shakllantirish imkoniyatini yaratilishi va akademik mobillik, baholarning to'planib borilishi, Professor-o'qituvchi, talabalarning fanga qiziqishi, hamda aniq belgilangan baholash tizimini joriy etilishi maqsadga muvofiq ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar.

Filologik ta'lim, kredit-modul tizimi, fan, nutqiy kompetensiya, innovatsion ta'lim

Аннотация.

Современное состояние и перспективы перехода на кредитно-модульную систему развития устной компетенции студентов высшего филологического образования, принципы кредитно-модульной системы вузов на основе передового зарубежного опыта, признания результатов обучения. Обоснована академическая мобилность, накопление отсенок, заинтересованность преподавателей и студентов в науке, а также введение четко определенной системы отсенивания.

Ключевые слова.

Филологическое образование, кредитно-модульная система, наука, речевая компетентность, инновационное образование.

Annotation.

The current state and prospects for the transition to a credit-modular system for the development of oral competence of students of higher philological education, the principles of a credit-modular system of universities based on advanced foreign experience, recognition of learning outcomes. Substantiated are academic mobility, the accumulation of grades, the interest of teachers and students in science, as well as the introduction of a well-defined assessment system.

Key words.

Philological education, credit-module system, science, speech competence, innovative education

Jahonda globallasuv va axborotlashish jarayonlari, innovatsion ta'lim muhitida yuzaga keladigan mustaqil ta'lim topshiriqlarida, pedagogik-metodik o'zgarishlar kiritishni taqozo etib, bu borada modul-kredit tizimida o'qitishning ahamiyati ortib bormoqda. Modul-kredit tizimi o'qitish amaliyotida gibril ta'limda tilshunoslik fanlarini o'qitish hamda lingvodidaktik kasbiy tayyorgarlikkacha bo'lgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish muammolari OTMLar kesimida o'rganilmoqda. Rivojlangan davlatlardagi, ta'lim jarayonida mustaqil ta'lim topshiriqlari hamda o'quv topshiriq ishlarni tashkil qilish tizimi (nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish bilan bog'liq muammolar yuzasidan kuzatishlar olib borilgan (Bright Hub Education) til o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvlar olib borilayotgan oliy ta'lim muassasalarida nutqiy kompetensiyalarining rivojlantirish darajasini oshirib borish zarurligini ko'rsatadi. Zero kredit modul tizimida boshlang'ich ta'limda ona tili o'qitish savodxonlik metodikasi fanini takomillashtirish mexanizmi, modul-kredit ta'limida mustaqil ta'lim topshiriqlari global masalalar sirasida markaziy o'rinni egallaydi.

Respublikamizda pedagogika oliy ta'lim muassasalarida, boshlang'ich ta'limda ona tili o'qitish savodxonlik metodikasi fanini takomillashtirish mexanizmi modul-kreditni keng joriy etish asosida, yangi Renesans pedagogikasi sharoitida talabalarni mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Tilshunoslik fanlari, ona tili o'qitish metodikasi kompetensiyaviy yondashuvga asoslanmoqda, dars mashg'uloti jarayonida lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirish nutqiy kompetensiyalarning takomillashishiga olib kelish ko'zda tutilmoqda. Ona tili ta'lim mazmunini o'rganishga qo'yilgan aniq malaka talablari asosida (tinglab tushunish), (gapirish), (o'qish) va (yozish) ko'nikmalari metodik imkoniyatlarini yanada kengaytirish zarurligini ko'rsatip turibdi. Bu esa, modul-kredit ta'limi sharoitida Ona tili o'qitishda metodik kompetentligini rivojlantirishning didaktik tizimi va texnologik modelini ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etishning, didaktik shart-sharoitlarini takomillashtirishni taqozo etadi.

Modul-kredit tizimida o'qitish, uni lingvodidaktik kasbiy tayyorgarlikkacha bo'lgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish umumiy tamoyillari, til sistemasi va nutq masalasida dastlabki pragmatik g'oyalar amerikalik faylasuf va pedagog Djon

Dyui^{67,68} Skatkin M.N fanlarni o'qitilishida muammoli o'quv topshiriqlarini tadqiq qilgan. Uning o'quv topshiriqlari tavsifi va tasnifiga doir yondashuvlaridan dunyo miqyosida foydalaniladi. Dunyoda oliy ta'lim tizimi talabani mustaqil faoliyatiga asoslangan. Rivojlangan xorijiy tillarni o'qitishga doir ilmiy adabiyotlarda o'quv topshiriqlarining mazmuniga, foydalilik darajasiga alohida e'tibor beriladi va ta'lim jarayonida **mustaqil ta'lim topshiriqlaridan** savol, topshiriq va mashqlardan unumli foydalaniladi. Xalqaro tajribada o'quv topshiriqlari o'zaro muloqotning samarali bo'lishiga qaratiladi. Amalda foydalaniladigan o'quv topshiriqlari avvaldan belgilangan ma'lum mezonlar asosida shakllantiriladi.

Ta'lim tizimida ro'y berayotgan tub o'zgarishlar, o'qitish mazmuning tobora yangi g'oya va qarashlar bilan boyitib borayotganligi, yosh avlod intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiluvchi yangi texnologiyalarning yaratilayotganligi, ta'lim oluvchilarda yuksak ma'naviy-axloqiy sifatlarni rivojlantirish, ularni ommaviy madaniyat ta'sirida himoyalash zaruriyatining yuzaga kelayotganligi umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti fani imkoniyatlaridan samarali foydalanish natijalariga ham bog'liq⁶⁹.

Ona tili ta'limida faol qo'llanila boshlagan matn bilan ishlash ko'nikmalarini mustaqil rivojlantirishda pedagogik muammoli ta'lim texnologiyasi muhim ahamiyatga ega. Har qanday matn tahlilini mustaqil ta'lim o'quv topshiriqlari asosida muammoli jarayonga aylantirish mumkin. Bunda mustaqil savol yoki topshiriqni to'g'ri qo'yish kifoya qiladi. Bu o'rinda muammoni yechish, olingan natijalarni tekshirish, ularni asl faraz bilan taqqoslash, olingan bilim va ko'nikmalarni tizimlashtirish va umumlashtirish bosqichlari muhim hisoblanadi.

Muammoni muvaffaqiyatli o'rganish shartlarida mustaqil ta'lim topshiriqlarining ishtiroki o'ziga xos bo'ladi:

- muammoning mazmuniga qiziqish uyg'otish uchun yetarli savol yoki tayyorlovchi topshiriqlar asosida motivatsiyani ta'minlash;
- har bir bosqichda yuzaga keladigan muammolar bilan ishlashning maqsadga muvofiqligini ta'minlash;
- muammoni hal qilishda qo'yilgan vazifa va savolning ahamiyati;
- talabalar tomonidan bildirilgan barcha fikr va farazlarga e'tibor va rag'bat

⁶⁷ Джон Дьюи. Общество и его проблемы John Dewey. The Public and its Problems. Denver, 1927. / Дж. Дьюи. Общество и его проблемы. — Перевод с английского: И. И. Мюрберг, А. Б. Толстов, Е. Н. Косилова. — М., 2002.

⁶⁸ Skatkin M.N. Проблемы современной дидактики. - М.: Педагогика, 1984. -108.

⁶⁹ Axmedova M.E. (hammualliflar) Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darслик-Т., 2019. 5-б.(302)

bilan qaralganda o'qituvchi va talaba o'rtasidagi diologik do'stona muloqotning o'rnatilishi.

Bularning barchasi mustaqil ta'lim topshiriqlari mazmuniga bog'liq, mustaqil talim topshiriqlarining asosini esa bilish faoliyat turi tashkil qiladi. Bu borada I.Ya. Lerner⁷⁰, N. M. Skatkin⁷¹ larning yondashuvi hammaga ma'lum va mashhurdir.

Bilish faoliyatining turi-o'qituvchi tomonidan taklif etilgan o'quv jadvali bo'yicha ishlash asosida talabalar erishadigan bilish faoliyatining mustaqil darajasidir.

Bu quyidagi tasnif usullarida farqlanadi:

- tushuntirish-illustrativ (axborot-retseptiv);
- reproduktiv;
- muammoli taqdimot;
- qisman-qidiruv (xuaristik);
- tadqiqot.

Axborot-retseptiv usulning mohiyati quyidagi xususiyatlarda ifodalanadi:

- bilim talabalarga "tayyor" shaklda taklif etiladi;
- o'qituvchi bu bilimlarni turli yo'llar bilan idrok etishni tashkil etadi; talabalar bilimlarni idrok etish (qabul qilish) va tushunishni amalga oshiradilar, ularni xotirasida tuzatadilar.

Barcha axborot manbalari (so'z, ko'rgazma va boshqalar.) qabul qilishda ishlatiladi va taqdimot mantig'ini induktiv va deduktiv ravishda ishlab chiqish mumkin.

O'qituvchining boshqaruv faoliyati bilimlarni idrok qilishni tashkil etish bilan chegaralanadi. O'qituvchilarning o'z talabalarini bilim olishga, fikrlashga undash quroli, ularning mustaqil ta'lim topshiriqlari va mustaqil o'quv topshiriqlarini faoliyatini, o'zlashtirilishini monitoring qilishda o'lchov bu - mustaqil topshiriqlardir N.M. Skatkin⁷².

An'anaviy ona tili ta'limida ham o'qitishning reproduktiv metodidan foydalaniladi. U quyidagi xususiyatlarga ega:

- bilim talabalarga "tayyor" shaklda taklif etiladi;
- o'qituvchi bilimlarni muloqot qilibgina qolmay, balki uni bayon etadi; talabalar bilimlarni ongli o'zlashtiradilar, uni tushunadilar va eslab qoladilar.

⁷⁰ Лернер. И.Я. Дидактические основы методов обучения. Текст. -М.: 1981.- 186 с.

⁷¹ Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики.-М.: Педагогика. 1984.- 96с.

⁷² Скаткин М.Н. Совещенствование процесса обучения.-М.: Педагогика. 1971.- 205с

G'ulomov A., Ne'matov H.⁷³ning quyidagi fikrlari hozir ham ona tili ta'limi va unda topshiriqlar berish uchun birdek ahamiyatli: "Ona tilidan bilimlarni tanlashning bosh mezonini uning foydalilik va amalda qo'llanila olish darajasidir. Biz boshlang'ich ta'limda ona tili o'qitish savodxonlik metodikasi fanini takomillashtirish mexanizmi asosida ona tili ta'limidan foydali bilimlar deb savodli yozish, ijodiy fikrlash, fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki va yozma shakllarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirishni ta'minlaydigan bilimlarni tushunamiz"

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan (Boshlang'ich ta'lim sport tarbiyaviy ish (5141600), filologiya (5220100), pedagogika institutlarining ona tili va adabiyoti (5141300) bakalavriyat ta'lim O.Roziqov, M.Mahmudov, B.Adizov, A.Hamraev⁷⁴lar tomonidan nashr etilgan "Ona tili didaktikasi" darsligi bunga yaqqol misol bo'la oladi. Darslikdagi mashqlarga e'tibor qilamiz. *"Mashq qilish usullari tarixiy-tadrijiy taraqqiyoti natijasida o'zbekona fikrlash, o'zbekona ta'lim, odat, an'analar tarkibida shakllangan. Shu tufayli ulami nutq madaniyatini o'zlashtirish bilan aloqador hodisa deb qaraymiz. Lingvistik mashq qilish usullarini qo'llab, aqliy-amaliy yumushlarni bajarishda tahlil, birlashtirish, taqqoslash, abstraksiyalash, konkretlashtirish kabi aqliy faoliyat usullari ham ishtirok etadi"*.

Shu ma'noda savol va topshiriqlarni ham yodlash, takroran aytib berishga ixtisoslashib qolishidir. Ko'rinib turibdiki ona tili ta'lim jarayonida mustaqil ta'lim topshiriqlari orqali muammoli ta'limga yo'l ochib berildi. Muammoli ta'lim texnologiyasi esa ijrochilikdan ijodiy faoliyatga o'tishni ta'minlaydi. Bugun Yangi O'zbekistonga ijrochi emas, ijodiy tafakkur sohiblari kerak. Muammoli ta'limning ma'lum bir bosqichida talabalar hali muammolarni o'zlari hal qila olmaydilar va shuning uchun o'qituvchi muammoni tadqiq qilish, uning yechimini boshidan oxirigacha belgilash yo'lini ko'rsatadi. Bu usuldagi talabalar esa ishtirokchilar emas, balki kuzatuvchi bo'lsa-da, bilib olish qiyinchiliklarini hal qilishni o'rganadilar.

boshlang'ich ta'limda ona tili o'qitish savodxonlik metodikasi fanini takomillashtirish mexanizmi qisman izlanuvchanlik ta'lim metodidan ham foydalaniladi, uning mohiyati quyidagi xususiyatlarda ifodalanadi:

- bilim talabalarga "tayyor" shaklda taklif etilmaydi, ularni mustaqil ravishda chiqarish kerak;

- o'qituvchi bilimlarni xabar yoki taqdim etishni tashkil etmaydi, balki turli

⁷³ Гуломов А., Неъматов Х. Она тили таълими мазмуни. Ўқитувчилар учун методик қўлланма. – Т.: Ўқитувчи. 1996. 9-6.

⁷⁴ Roziqov O., Mahmudov M., Adizov B., Hamrayev A.⁷⁴ "Ona tili didaktikasi" – T., Darslik. – T.: Yangi asr avlodi.

vositalar asosida yangi bilimlarni izlanadi;

- o'qituvchi rahbarligida talabalar mustaqil mulohaza yuritadilar, paydo bo'lgan bilish muammolarini hal qiladilar, muammoli vaziyatlarni yaratadilar va hal qiladilar, tahlil qiladilar, xulosa chiqaradilar va natijada ongli mustahkam bilim hosil qiladilar.

Mustaqil ta'lim topshiriqlari oliy ta'lim darslik va qo'llanmalarining ham asosiy qismini tashkil etishi kerak. Oliy ta'limda mustaqil ta'lim topshiriqlarini tuzish va ulardan foydalanish bo'yicha alohida fanlar tashkil etilishi lozim.

Bu o'rinda boshlang'ich ta'limda ona tili o'qitish savodxonlik metodikasi fanini takomillashtirish mexanizmi boshqa mutaxassislik fanlari mazmuni tilshunoslik ilmi asoslarini o'rgatish nazarda tutiladi. Shu ma'noda bu borada tuziladigan mustaqil ta'lim topshiriqlari talabalarni fikrlashga undaydigan, bir fikrni ikkinchi bir fikr bilan taqqoslash va yakuniy xulosani ayta oladigan nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qilishi lozim. Mavjud darsliklardagi mustaqil ta'lim o'quv topshiriqlari ma'lumotlarni yodlab, keyin yana qayta aytib berishga izlanuvchanlikka mo'ljallangan.

Izlanuvchanlik quyidagi xususiyatlarga ega bo'ladi:

- o'qituvchi o'quvchilar bilan birgalikda muammoni shakllantiradi, uning yechimi guruhda dars mobaynida aniqlanadi;

- bilim o'quvchilar bilan bo'lishilmaydi. O'quvchilar muammoni o'rganish jarayonida uni mustaqil oladilar, olingan javoblarning turli shakllarini taqqoslaydilar. Natijalarga erishish uchun vositalar ham talabalar tomonidan belgilanadi;

- o'qituvchining faoliyati muammoni hal qilish jarayonini tezkor boshqarish;

- ta'lim jarayoni yuqori intensivligi bilan ajralib turadi, o'qitishga qiziqish ortadi va olingan bilimlar chuqur farqlanadi⁷⁵.

Mustaqil ta'lim o'quv topshiriqlari umumiy ta'limdan tortib, oliy ta'lim darsliklarigacha bo'lgan asosiy qismini tashkil qilar ekan, berilayotgan mustaqil topshiriq ijodiy izlanuvchanlikka va mantiqiy fikrlashga undaydi.

Darslik masalasiga ham qisman to'xtalish lozim. Ta'lim mazmuni o'quv adabiyotlarida (darsliklar, ma'lumotnomalar, qo'shimcha o'qish uchun kitoblar, atlaslar, xaritalar, topshiriq va mashqlar to'plamlari, bosma asosida daftarlar va boshqalar) batafsil bayon etilgan.

Xulosa qilib aytganda, OTM bilan umumiy o'rta ta'lim darsliklarida berilgan topshiriqlar bir-biriga juda yaqin, mustaqil ta'lim topshiriqlari hamda umumiy

⁷⁵ Тўхлиев Б, Иноғомова Р, Абдулаҳатова Р. Дарсликлар билан ишлаш методикаси. – Т.: ТДПУ.2008. – 51 б.

topshiriq tuzish metodikasini o'zida to'laqonli aks ettirmaydi, ularning metodikasi mualliflarning shaxsiy salohiyatiga bog'liq bo'lib qolgan, ammo davr talabi bilan mukammal tadrijiy metodika kasb etib bormoqda. Bu esa darsliklarda beriladigan ta'limda OTM boshlang'ich ta'limda ona tili o'qitish savodxonlik metodikasi fanini takomillashtirish mexanizmi metodik va lingvodidaktik asoslari yuzasidan ilmiy-amaliy tadqiqotlar qilishni taqozo etadi. Bir so'z bilan aytganda zamonaviy darslik, innovatsion mediatexnologiyalar asosida ko'plab axborot manbalarini o'ziga birlashtirishi, ularni tortishi, boshqarishi lozim. Mazkur jarayonda mustaqil ta'lim o'quv topshiriqlari o'quv lug'atlari, audio, video materiallar, mashq va topshiriqlar to'plami, testlar, ko'rgazmali vositalar, elektron resurslar innovatsion mediatexnologiyaga bog'lay olishi, ulardan foydalanishda asosiy vosita bo'lib xizmat qilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni. // Barkamol avlod-O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. -T: 1997. 20-29 b.
2. Axmedova M.E. // "Modul-kredit tizimida mustaqil topshiriqlar tuzishning ilmiy-nazariy asoslari" // Monografiya // "Tibbiyot nashriyoti matbaa uyi" MCHJ Toshkent-2022, 136 bet.
3. Axmedova M.E. // "Mustaqil topshiriqlar bilan ishlash va ularni baholash metodikasi" Metodik qo'llanma // "Tibbiyot nashriyoti matbaa uyi" Toshkent-2022, 100 bet.
4. Axmedova M.E. // "PEDAGOGIKA" dasrlik. "Tibbiyot nashriyoti matbaa uyi" MCHJ Toshkent-2022, 212 bet.
5. Axmedova M.E. Talabalarda mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishning metodik xususiyatlari // O'zbekiston til va madaniyat. Metodika jurnali. T. - Toshkent, 2022. - №1(4). -B. 70-81.
6. Axmedova M.E. Kredit tizimida mustaqil topshiriqlar // TIL VA ADABIYOT TA'LIMI jurnali. -Toshkent, 2022. №6. - B 18-20. (13.00.00; №8).
7. Akhmedova M.E. Foreign experience in the transition to a credit-module system // Principles of development of linguistic-speech competence of students in independent education // Current Research Journal of Philological Sciences (2767-3758). №3(01). - R. 46-57 (13.00.00; №23). Journal Impact Factor 6,925
8. Akhmedova M.E. Research and application of textbooks in tutorials and manuals of higher education // Asian Journal of Research in Social Sciences and

Humanities. - Xindiston, 2022. - P. 165- 172. Vol. 12, Issue 01. (13.00.00; №20). (13.00.00; №23). Journal Impact Factor 8,037

9. Akhmedova M.E Improvement of didactic, pragmatic methods of independent study tasks in philological education in the credit-module system // Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities. - Xindiston, 2022. - P. 86-90 Vol. 12, Issue 02. (13.00.00; №23). Journal Impact Factor 8,625

10.Akhmedova M.E Improvement of pedagogical - pragmatic processes of independent study // Tasks in philological higher education European journal of Humanities & Educational Advancements pages Vol. 3 No. 04, April 2022, Spain, - P. 279-281. (13.00.00; №23). Journal Impact Factor 7,223

11.Axmedova M.E. Features of module-credit, methods of question use and competence in creation of independent educational tasks / New York 2022. 28 iyun. Pages 217-221. Conference